

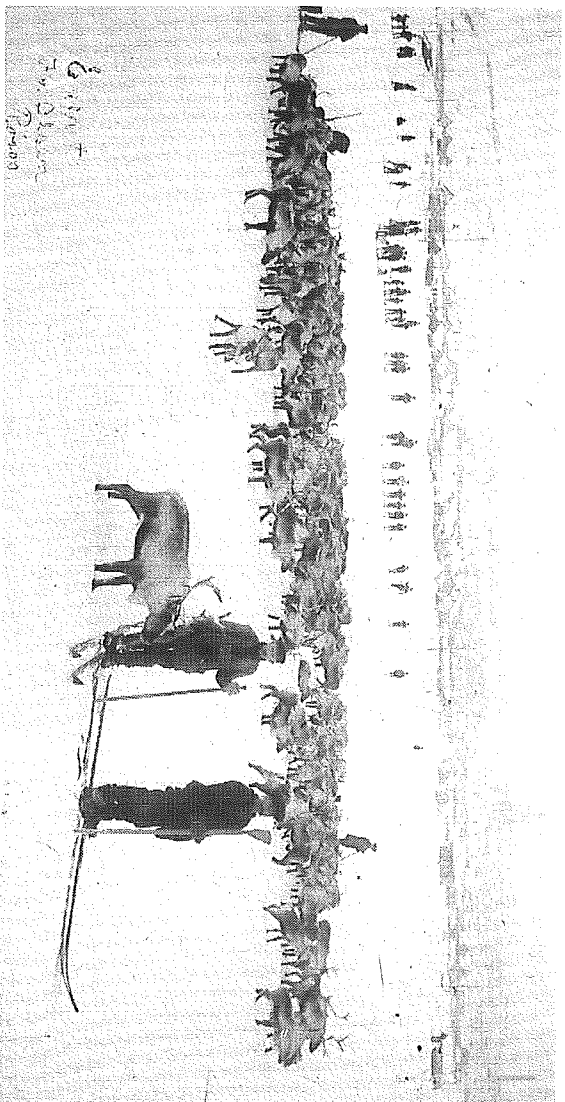
«Verdensarvmat», mattradisjoner og reinkjøtt

Helge Christie har nettopp gitt ut ei bok med tittelen «Verdensarvmat fra barkebød til Røroskål. En tidreise i matens historie.»

Mye kunne skrives om det som står i denne boka, men jeg er mest opptatt av det som ikke står der, for det er oppsiktsvekkende at det skrives ei hel bok om mat og mattradisjoner ved Kobberverket og Rørosstraktene uten at rein og reinkjøtt er nevnt. Kildene kan nemlig fortelle at reinkjøttet har vært svært viktig i denne regionen med gjennom hundreårene. I 1663 traff noen bønder fra Trnset sammen Torhild Mortensen og hans folk ved Buhøgda like vest for Feimund. Samene var på vei til noen kullbrennere ved Røros, som de drev handel med. Til sammen hadde de 30 pulklass med reinkjøtt. På godt føre kan en kjøtrein trekke opp til 100 kg. Det gir nærmere tre tonn reinkjøtt! Dette var i Kobberverkets barndom, og må ha vært et betydelig mattilskudd til et samfunn som i lange perioder hadde problemer med å skaffe nok mat til den sterkt voksende befolkningen. Når det fortelles at de drev regulær handel med Kobberverkets arbeidere, var dette neppe den eneste turen.

Christie skriver om vår, krig, mannangel og sult. Han forteller bl.a. at krig omkring 1808 ble etterfulgt av år der avlingene slo feil i flere år. Men tyskeren Bedemar Vargas, som besøkte rørosstraktene omkring 1810, kunne fortelle at reinkjøttet på det tidspunkt representerte innter mindre enn hovedvinterforrådet for befolkningen på Røros og omegn! Samene kommer med dyra til byen og «slakter dem barbarisk med knivstikk i siden», skriver han. Dette gir virkelig morebe-grepet kortreist mat mening. Her får rørosbefolkningen bokstavelig talt ferskjøtt levert på døra!

Ved et brev fra kong Christian 4. til kammerherren Irgens, fikk Kobberverket allerede i 1646 monopoll på all handel Bergstraden. Det er derfor interessant at all omsetting av reinkjøtt ser ut til å ha skjedd med Kobberverkets velsignelse. Når det var slik, hadde det nok sine grunner. Men den mest nærliggende forklaringa er vel den at Verkets ledelse så på reinkjøttet som et vesentlig og kjærkomment bidrag til den vanskelige forsyningssituasjonen gruvesamfunnet svært ofte var i. Det var det da også, slik Vargas forteller, men Christie nevner det ikke.

REINFLOKK PÅ RØROSMIDDAS. Foto fra Iver Olsen-samlinga ved Rørosmuseet.

Desuten må samene ha hatt et relativt godt forhold til ledelsen ved Bergverket, for flere av dem hadde syngestrein hos samene. Det gjaldt til og med Peder Hjort som hadde syngestrein i flokken til sammen Ole Henriksen, som var sønn av Heinrich Nielsen som var av dem som fikk byggeskontrakt ved Saleknaa i 1743. Hjort var direktør ved Røros kobberverk fra 1772 til 1789, glansperioden i Verkets historie.

Fadderskap vinner også om nære relasjoner. Nevnte direktør Hjort var fadder til Rik-Jonas sin datter, Siren, som ble døpt i Røros kirke den 15. juni 1766. Rik-Jonas hadde også bygsel ved Saleknaa. Den 17. april i 1735 presenterte Joen Thomassen sin heimedøpte sønn, Thomas, i Røros kirke. Blant fadderne finner vi proprietær Rasmus Finne på Røros. Finne var også fadder da Heinrich Nielsen presenterte sin heimedøpte sønn, Niels, den 5. august 1736. Den samme Finne bispo for øvrig major Schmitler i hans arbeid med grensekommisjonen i 1740-åra.

Vitnemål om fadderskap finner vi allerede i den eldste bevarte kirkeboka fra Røros. Den 21. feb. 1693 døpes Anders Nielsen finds barn, Nils. Blant fadderne hans finner vi bergmester Jurgens. Han var også fadder da Nils Mortensen finds barn, Anne Kartme, døpt 2. påskedag 1693.

Christie omtaler samer og rein bare en gang i boka si, og da går det riktig galt. Under overskrifta «Nødsåra rundt 1811 – kamp om maten» nevner han noe som hendte ved Dalbusjøen i Os kommune i 1811. Litt merkelig forresten, for den historien har ingen ting med mattradisjoner å gjøre. I kortversjon handler den om tre

samerfamilier som hadde gammel tidragselen over åtte linjer i boka si, og mener at nødsår og sult var en formidrende omstendighet for det som skjedd! Jeg tror jeg har lest det meste av det som er skrevet om denne tragedien, inklusive retningsprotokollene, men det er første gangen jeg har hørt at det var matrak som skulle være motivet for denne ugeringen! Rikig nok slakter bøndene ned nesten 400 rein, noe som ga minst 12 tonn kjøtt! Men dette var sommers tid og langt fra bygda, så det meste ble nok bedervet og uspiselig. Nei, hovedmålet med aksjonen var å fordrive samene fra egnen. Det ble da også tydelig uttalt av flere av aksjonistene.

Da f. eks. Ole Simensen Gjelten var på tur innover til Dalbusjøen den 27. august ble han spurt om hva de ville gjøre dersom samene ikke dro av sted frivillig, svarte han: «Da blev det vel det beste at skjøte ned for føte», og det gjorde de.

Dette skjedde for øvrig samtidig som bygdefolket i Os var i ferd med å kvitte seg med to andre samerfamilier, nemlig brødrene Rik-Jonas og Rik-Nils, som hadde bygsel ved Saleknaa, slik deres forfattere hadde hatt siden 1743 (bl.a. nevnte Heinrich Nielsen). Ved god hjelp av skoginspektør Nicolai Hersleb Ramm gjorde de det også. Brødrene

fikk ikke fornyet bygselen, og ble tvunget til å forlate området. Denne Ramm uttalte for øvrig at samene er «af en Menneskerace der ikke bringer Samfundet nogen Fordeel. De ere ikke engang Værnedyktige eller pligtige, og al deres Expert kan ganske Undværes.» Stort klarere kan neppe rasisme og menneskeforakt formuleres. Omkring 1815 var jobben gjort, og kommunen rensket for reindriftssamer. Der slikt skjer i dag, kalles det etnisk rensing.

Christie forklarer i boka si at dette fant sted i «et omstridt grenseområde til fastboende bønder» der samene «ble satt kvalitative tilbake.» Hvilken grense? Vi har hørt at det var samer i Nord-Østerdalen både på 1600- og 1700-tallet. I 2008 presenterte arkeologen Jostein Bergstøl en doktortravhandling, der han konkluderte at det har vært et omfattende samisk nærvær i Østerdalen allerede for 1500 år siden. De eldste samiske bosettingene var konsentrert med i dalførene der de drev fangst på elg. Etter hvert var det ei bondebefolkning som koloniserer dalene der den beste dyrkningsorda lå, slik at samene gradvis ble fortrengt fra skogsområda til mer marginale fjellstrøk.

De som sto bak illgeringen ved Dalbusjøen kom fra Dalsbygda i Os kommune. Vår det noen som overskred grenser, må den ha vært dem. For hele aksjonen fant sted på Ålens grunn, og utator dalsbygdingenes egentlige bruksområde.

Gjøsvika, den 6. februar 2012
Sverre Fjellheim

Samefolkets dag

6. februar er Samefolkets dag og den blir feiret over hele landet. Mange skoler markerer dagen, der samiske flagget heises og vi husker at samene eksisterer. Røros ligger i et sersamisk område og har en sterk samisk kultur, som på denne dagen skal være synlig og feires. Men hvor synlig er denne feiringen i det offentlige? I Bergmannsgata svaier kommunens samiske flagg i den milde februarluften. Røros videregående skole og Kvitsanda barnehage har også gjort jobben sin og heist flagget. Ved Røros grunnskole står dessverre flaggstanga naken. Er neste generasjon samer glemt? Hvilken respekt viser Røros kommune ovenfor samiske elever og samiske ansatte ved grunnskolen?

I intervju med NRK Sjønni sa Sameminister Rigmor Andersen følgende «Dette er en viktig dag for samene, en dag som markerer det samiske fellesskapet og den samiske tilhørigheten. Jeg er glad for å se at denne dagen blir markert med ulike arrangementer i store deler av landet, også der det samiske ikke er så synlig til daglig. Dette er med på å gjøre denne dagen mer spesiell for oss alle».

Årjel-Saemle Gjelh (Sør-samiske røster) håper likevel at Røros skole og andre instanser har markert Samefolkets dag, og at det legges til rette for at de kommende generasjoner sitter inne med kunnskap om vår historie og eksistens i en nasjon tuftet på territoriet til to folk.

Ida Marie Bransfell
Gruppleder
Årjel-Saemle Gjelh

GB Transportservice
EU-kontroll
fra kr. 395.-

Vi utfører service og reparasjoner etter bilprodusentens krav og bruker reservedeler med originalkvalitet.

Ring oss
for time idag!

Tlf: 94 00 22 10

Åpningstider: 07.30-15.30
Tollfrie Breidals vei 6, Røros
Kampanjen gjelder januar og februar

Støkkpunkt.no/gauidalrøros

Billigst i Norge på Varta

Kom innom og ta en GRATIS test av batteriet. Du får med utskrift av tilstandsrapport.

TORSHOV
bilrekvisita

Se www.torshovbil.no for din nærmeste butikk

